

BAKA L. PATRIK

D’Arc vagy De Valois?

Manda Scott: *Tisztítótűz. A Jeanne d’Arc-titok*

„Szoborszerű arcát nézve Tomas arra jut,
hogy a francia uralkodói vér jobban érvényesül
a nők esetében, mint a férfiaknál.”
(Manda Scott: *Tisztítótűz. A Jeanne d’Arc-titok*)

Tanulságos kísérlet volna felmérni, hogy az egyes irodalmi zsánerek olvasóinál mi az elkötelezettség okozója, s ha a fantasynál és a sci-finél a valóság horgonyainak ilyen-olyan értelemben vett felhúzása a válasz, a szépirodalomnál pedig az írott szó által megragadott hétköznapi zeneművé nemesülése, akkor a történelmi regényeknél micsoda? Az iméntiekhez hasonló sablonválasz lehetne a letűnt korok megelevenedésének keresése, a történelemnek történetként való befogadása. Hiszen ha bennünk, emberekben van bármi közös, úgy az a történetek iránti vonzódás. Ám amint azt a posztmodern felfedezte, egy történet sokféleképpen elmesélhető, minek révén a stabilnak hitt régmúlt is megremeghet, az eleve idézőjelesen vett „igazság” tovább relativizálódhat.

A történettudomány, a történelmi regények és az allohistorizmus (alternatív történelem) ezen a ponton csúsznak egybe, s vesznek el egymás által kereteiket. Az első a megöröklött forrásanyagból kíván rekonstruálni, minél hitelesebben, noha ugyanaz a történelem nem csak a határ túloldalán válhat merőben mássá, de a szomszédos egyetlen történelemtanszékén is – ugyanígy van ez a mindennapi sajtóban a mindennapok eseményeivel: olvassunk csak el egy azonos témára írt cikket valamely liberális és radikális felületen. A történelmi regény a források közti hézagok kipótlása révén, a stabil sarkalathelyekhez idomulva hívja életre a múltat, ismert alakok történetének kiterjesztésével vagy épp fikatív karakterek beemelésével fonva fessebbé a szálakat. Ezen a ponton viszont már allohistorizmussá válik – ahogy (kicsiben) az egyik történészi vélekedés és napihír-interpretáció is az a másikhoz képest –, mely pedig a történelem más alternatíváit vázolja fel: „*mi lett volna, ha...?*”-perspektíva.

Kérdés lehet tehát, hogy a történelmi regények és a velük rokon irányzatok olvasói az igazság kereséséért olvasnak-e ilyen műveket – a krimi esetében egyértelműen ez a helyzet: a titok és a rejtély felfejtése –, s ha igen, vajon tudatosítják-e, hogy a kapott válasz csak egyetlen fűszál a réten?

1 Manda SCOTT, *Tisztítótűz. A Jeanne d'Arc-titok*, ford. BALLAI Mária, Agave Könyvek, Budapest, 2015. Az alábbiakban megjelenő, eltérő tördelésű szövegrészek, illetve a jelzett oldalszámok is ebből a kiadásból származnak.

2 Desrix ugyancsak Brown felől nyit horizontot a regényre; kritikája egyértelműen a történelmi szál mellett teszi le a voksát. Lásd: DESRIX, *Manda Scott: Tisztítótűz – Nagyobb a füstje, mint a lángja?*, Geekz, 2015. október 5. = <http://geekz.444.hu/2015/10/05/mand-a-scott-tisztitotuz>

Másik nagy talány, hogy mitől lesz jó vagy rossz egy történelmi regény? A kormegidézés a lényeg? S ha igen, úgy hogyan tudjuk lemérni ezt? Esetleg a meggyőzés foka, az ok-okozatiság hitelessége a mérce? Ha irodalmi műként tekintünk rá, akkor talán, ám ha történelmi tények tolmácsolójaként, akkor... nem csak a történészeknek, de a kommunikációelmélet ismerőinek is lenne hozzánk egynehány szavuk.

Manda Scott regényét, a *Tisztítótűz*¹ a hátlapszöveg Dan Brown legjobb műveihez hasonlítja, ami a pörgő cselekményre nézve kétségkívül erény, ám ha a szerző konspirációinak megosztó jellegére gondolunk, az kissé talán relativizálja a párhuzam érdem-jellegét.²

Brown munkái ok-okozati felépítésüket tekintve példaértékűek, hacsak nem fordítjuk visszájára az író munkamódszerét: hőseinek kutatómunkája az olvasásfolyamat meghatározója, karaktereinek horizontja a befogadó horizontja, s a felfedezések megdöbbentő jellege a cselekmény bravúros szövegében saját felfedezésként is megélhető, kétségkívül azzal a hozadékkal járva, hogy a bennünket körülvevő emberi világ minden szegmense összefügg, háttérszervezetek működése halványítja el a véletleneket, s egy mindenféle esélyegyenlőséget eleve felfüggesztő közeggé válik társadalmunk. Mindez az egekbe törő fellegvár az alkotásfolyamat ismeretében omlik össze: Brown nem összefüggéseket talál a művészettörténetben, de a cselekményszövésehez szükséges következő eszközt keresi, valamit, ami megfelel céljainak. Kvázi olyan művészeti alkotásokat rak egymás mellé, melyek a kívánt mederbe terelik a történetet. Bravúros konspiráció. A történelmi tények történelmi tabukkal, spekulációkkal való keverése akkor lesz veszélyes, amikor ma is működő szervezeteket vonunk be, a cselekmény révén általában határozott véleményt foglalva működésük mellett vagy szemben azzal. Brown munkái is ezen a ponton válnak megosztóvá, urambocsá' bulvárregényekké, melyek lételeme és kedvenc tápláléka a csúsztatás, amit szerzőjük titoknak nevez.

Scott ötszáz oldalas regénye két szálon fut: Incs Picaut rendőr százados öt napon át üldözi a polgármester-választások előtt álló Orléant fenyegető csoportot, mely radikális iszlám szervezatként határozza meg magát, és tüzészetek sorozatával tartja rettegésben a lakosságot. A polgármesteri posztért a konzervatív színekben induló Luc Bressard, Picaut évszázados családi gyökerekkel bíró férje és a radikális Nemzeti Front jelöltje, Christelle Vivier versengenek. Mivel az NF kampánya a Jeanne D'Arc legendára alapozva úgy épült fel, hogy Viviert a Szűz analógiájaként tüntesse fel, válaszlépésként a Bressard-dinasztia ugyanezt kísérli meg Picaut-val, a nyomozásban betöltött központi szerepe apropóján. A helyzetet bonyolítja, hogy a százados épp válófélben van, s csak annak zökkenőmentes lezárásáért cserébe vállalja a „kötelességtudó” feleség szerepét, a történelem mindennemű viharaihoz és politikai áramlataihoz alkalmazkodni képes Bressardok kezéből ugyanis nem egyszerű a szabadulás. A regény azzal a tüzessel nyit, melynek elsőként volt halálos áldozata. Ian Holloway, Picaut elhunyt, derékba tört történészi pályát befutó apjának nagy tisztelője ugyanazt a veszélyes utat járta, mint kollégája: véleménye szerint a város szent-

je, a Szűz nem egy egyszerű parasztlány volt, hanem a francia királyi udvarban nevelkedett lovag, talán VI. (Őrült) Károly fattya – a rejtőzködő Marguerite de Valois –, akit az uralkodó abban a hitben nevelt katonává, hogy az majd a fiát segítve egyesíti újra az azincourti csatában elbukott Franciaországot.

[H]a alaposan megvizsgálják a Szűz életéről szóló írásos emlékeket, kiderülne, hogy a lány tökéletesen kiképzett lovag volt, de mivel a tizenötödik században ezt senki nem tudta volna elfogadni, csodává avanszált. (302.)

Úgy tűnik, Holloway halálának elsődrendű okozói lehettek a birtokába jutott információk. Picaut nyomozása Orléans érrendszerének megannyi vénájába és artériájába vezet, szembeszállva vagy épp szövetkezve a katolikus egyházzal éppúgy, mint a város legbefolyásosabb iszlám drogbáráival is. Az igazság ugyanis nem csak a történészek által felépített parasztlány-legenda fellegráirai, de a választásokban résztvevő felek és a klérus ellen is szól. Valójában senkinek sem érdeke, hogy a kanonizált történelemmel ellenkező titkok kerüljenek napvilágra. Sokan közülük bármit és bárkit máglyára küldenének ezért.

A másik történet az 1400-as évek első felének derekán játszódik: Tomas Rustbeard, az angol régens, Bedford hercegének kémje nem egyszerűen a Szűz megölésére vállalkozik, hiszen annak halála még több franciát hajthatna az aranyliliomos zászló alá. Nem, neki a legendát kell elpusztítania: kideríteni az igazságot, hogy nem isten, de emberek akarata az, amit a parasztlány tesz... ami az angol korona fennhatósága alatt álló várak és városok sorának bukását eredményezi. Rustbeard szemszögéből járjuk végig a százéves háború legjelentősebb csatáit és ostromait. A történetbe visszaemlékezések, magyarázatok révén szivárog be a kor állampolitikája, a dinasztikus viszonyok, érdekek és célok³

– helyenként ezek direktsége tűnik fel a regény egyik gyengéjeként. A hit beleszövődik a mindennapokba, minden cselekedetek meghatározója lesz...

Ez az olaj szent, hát nem érted? Franciaország királyai ezzel az olajjal voltak felkenve már akkor is, amikor Franciaország még nem is létezett. Ezt nem lehet semmissé tenni. Senki sem képes rá. (154.)

... de egyszersmind egy rendkívül ingtag háttér is, hisz ami a szembenálló felek egyikének isteni sugallat és közbenjárás, az a másiknak eretnokség – ne feledjük, ekkor még mindkét királyság a római egyház követője. Innen nézve a vallási ideológia pusztá eszközzé, a politika kétélű kardjává válik, amit oly sokat hirdetett szellemi felsőbbrendűsége ellenére a világi rend forgat. Rustbeard hite éppúgy megremeg: önmagában és korábbi elkötelezettségében is.⁴ Abban az értelemben bár sikerrel jár, hogy közel kerül a

3 A regény nem a kezdetektől tárgyalja Jeanne d'Arc történetét; az egyes visszaemlékezések, a szereplők viselkedése, egymáshoz viszonyulása, a szinkód pedig a Milla Jovovich főszereplésével készült, Luc Besson rendezte filmet idézik: *Jeanne d'Arc – Az Orléans-i szűz* (Rendezte: Luc Besson, Gyártó: Gaumont, Franciaország, 1999.)

4 „[A] kortárs történet-szál Dan Brown gyengébb könyveit idézi, a középkori viszont Steven Saylor legjobbjait: modern, izgalmas és olvasható, igazi kedvcsináló bevezető a francia történelemhez!” – Lásd: SZATMÁRI Péter, Manda Scott: *Tisztítóút*, Olvaslak, 2015. szeptember 17. = <http://www.olvaslak.hu/2015/09/17/manda-scott-tisztitotuz/>. A recepció nagyarányban a történelmi szál sikerességét, Tomas karakterének kidolgozottságát méltatja, noha sokan nehezményezik, hogy a máglyára koncentráló utolsó fejezet után az ő sorsának alakulásáról már semmi hírt nem kapunk. A napjainkban játszódo történet-szálát főlegesen kiterőkkkel tarkított, kevésbé eltalált részként értékeli, sablon-karakterekkel. A legproblémásabb jelenetek épp a záró fejezetet tartják, amely elnagyolt, önmagukba forduló illogikus hurkoktól terhelt. – Az értékelést az itt idézett kritikákból összegeztük.

5 „A Tisztítótűz lassú kötet. Noha nem hiányzik belőle az akció és a rejtélyek csavaros megoldása sem, legnagyobb erényét mégis abban látom, ahogyan két, egymástól nagyon távol eső kor társadalmi, politikai és erkölcsi viszonyait mutatja be.” Lásd: *A lángoló Szűz* (Manda Scott – Tisztítótűz), Próza Nostra, 2016. március 5. = <http://www.proza-nostra.com/iras/lan-golo-szuz-manda-scott-tisztitotuz>

6 „[A] szerző ügyesen lovagolta meg az iszlám terrortól való kollektív félelmet, és célozta meg a konspirációs teóriákra fogékony nép lelkét.” Lásd: BARRABAN, , Könyvesblog, 2015. szeptember 1. = http://konyves.blog.hu/2015/09/01/jeanne_d_arc_660

7 A téma kapcsán kétségkívül figyelmet érdemel Michel Houellebecq disztópiája, a *Behódolás*, melynek jóslata szerint a Nemzeti Front után, a mából nézve néhány évtized múlva egy iszlám párt alapít kormányt Franciaországban. Lásd: Michel HOULLEBECQ, *Behódolás*, ford. TÓTFALUSI Ágnes, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2016.

Szűzhöz, s kutakodása és egyre feszesebb kapcsolatai révén az igazsághoz is, mindez a titok megszerzésének pillanatában azonban már mit sem számít, hiszen Tomas a kor ridegsége, minden konvenció és saját céltudatos jelleme ellenére sem lesz képes parancsolni az érzelmeinek. Neki sikerül elfordulnia Bedford ezüsttel teli erszényeitől, ami kétségkívül az árulók bibliai szimbólumaként szűrődik be a regényszövegbe (Lásd: 422.). Jeanne ügye és Jeanne maga már életében szentté lesz a számára... még ha egészen más értelemben is.

D’Alençon szereti a lányt. Nem csoda. Melyik férfi ne szeretné, aki látta már csatában? Melyik férfi ne szeretné, aki megtapasztalta a bátorságát? Melyik férfi ne szeretné...? [...] Megragadja a szűz kezét. Minden különösebb gondolkodás nélkül felemeli és megcsókolja, éppen csak hozzáérinti ajkait az elgyötört, sebes bőrhöz. És ezzel elveszett. (258.)

A regény két idővonalát olvasva olykor az az érzésünk támad, hogy a világ és a benne élők, a sors folyamának alakítói, az emberek mit sem változtak hatszáz év alatt.⁵

A múlt és jelen párhuzamai egyértelműek, hisz amíg 1400-ban két egyazon vallási felekezethez tartozó fél feszült egymásnak, a napjainkban játszódó részben két hit, az iszlám és a kereszténység teszi ugyanezt, de azonos indokkal, az erényt, a megértést, a toleranciát és a békét hirdető hittételeiket kiforgatva, a maguk világi érdekeinek alárendelve, offenzíven. A regény által megütött politikai szövegek a mi valóságunkban is visszaköszönnének, mondhatni nem is lehet tisztán irodalmi műként tekinteni Scott könyvére, hiszen a radikális iszlám szervezetek ténykedése, a magukat szalonképes köntösbe csomagolni igyekvő szélsőjobboldali pártok előretörése, az ezer éve fennálló, meg-megújuló ál-vallási egymásnak feszülés mind napjaink valóságát körvonalazzák.⁶

Úgy tűnik, a mi korrajzunkban a hit éppúgy eszközként szolgál, mint bármikor korábban. Van, ami nem változik. Csak a lépték lesz más.⁷

Manda Scott humánus felfogásmódja a cselekményszöveg során az egyes szervezetekhez való hozzáállásában nyilvánul meg. Igen helyesen hívja fel a figyelmet arra, hogy az éremnek mindig két oldala van, s bár a szélsőségek fenyegetése fölött nem huny szemet, érzékelteti, hogy létezésük a másik fél számára kifogyhatatlan offenzív-arsenált biztosít. Bármilyen szerencsétlen esemény, egy alvilági csoport díszdobozba csomagolt bűnözése egyaránt rájuk fogható (Vö. 336.), s egy társadalomban, ahol a közbiztonság és a közhangulat a fenyegetettség háttérzajával telítődik, a radikalizmus mindig könnyebben nyer teret: az egyszerű, szélsőséges szövegek és ígéretek lépja ez, melybe már sokszor bele-belemerült kontinensünk. Az árnyalás egyik meghatározó momentuma, amikor az igazságtalanság ellen fellépő iszlám drogbáró, Cheb Yasmine arcára vetül a francia trikolór az igazi gallok helyett.

Cheb Yasine kuporog a székek között. Az éjszaka színei halványpirosra és halványkékre festik a férfit. [...] [M]Jegölték az unokatestvéremet. Az én Istenem nevében gyújtottak tüzeket. A rendőség ebbe ne ártsa bele magát. (495–496.)

A regény két idősíkját számos párhuzam kapcsolja össze. A vissza-visszatérő tűz nem csak az itt is, ott is megjelenő máglya vagy a már emlegetett gyűjtogatások révén jelenik meg, de a pártok kampányában és a médiában is. Az utóbbi vizualitásában rejlő erőt a következő szövegrész éppúgy hangsúlyozza, ahogy előrevetítő funkcióval is bír – Vö. 509. –:

Senki sem fog azon tünődni, mennyi ideig tarthatott úgy beállítani a világítást, hogy a karmazsinvörös függönyökről visszaverődő fény olyan hatást keltsen a ruháján, mintha a lángnyelvek táncolnának rajta, miközben átsétál a színpadon. Csak az őt felemészteni látszó, fodrozódó lángokat fogják észrevenni. A látvány még azokban is valami mély és ősi képzetet hív elő, akik nem a Szűz legendáján nőttek fel. (139.)

A nőiség és a nő szerepe, mint olyan, hatszáz esztendő különbséggel is mutat bizonyos analógiákat. Ilyen például az esemény súlya és megbabonázó jellege, hogy az állam gondjait egy nő rendezze el – Jeanne és Incs –, de mégis azzal a háttértudattal, hogy mindez fölérendelt férfiak vélt vagy valós irányítása szerint történik. A Család összetartó funkciója ugyancsak mindkét idősíkban jelentős, gondolva a Bressard-dinasztiára, a Valois- és a Lancaster-házakra, a belső kapcsolódásaikra, az egyes ágak elő- illetve háttérbeszorulására, a címer- és monogramhasználatra gyűrűn vagy pajzson (Vö. 476.). Mindezek a hasonlóságok persze nem jelentik azt, hogy céltudatosságát és eszköztárát tekintve minden család működése azonos kell, legyen (Vö. 477–478. vs. 500–504.), mégis, fennállnak bizonyos megmásíthatatlannak tetsző mintázatok és szélsőséges helyzetben feltétlenül előnyt követelő kapcsolódások. A család az egyik legfontosabb szervezőeleme a regénynek; a tagok egymáshoz fűződő kapcsolata és öröksége életen innen és túl meghatározza a dinasztia többi tagjának sorsát és cselekvését is (Vö. 504., 514.).

Bedford feltápáskodik és visszacsúsztatja a hüvelyébe a kardot. Már nem nevet. Talán eszébe jutott a bátyja. Talán Henrik szellemét látja maga előtt, az ő szájából hallja a jövő ígéreteit és azt, hogyan váltsa ezeket valóra. Ennél a családnál semmi sem biztos. (111.)

Analógnak tetszik a jelenben játszódó politikai vitaműsor is Picaut és Villers között, ahol a kényes kérdésekre hangsúlyt helyező politikai elemző / riporter a Szűz tárgyalásán való bírálattal / inkvizitorokkal kerül párhuzamba. Az pedig, hogy kétségbeesésükben az utóbbi egyházatyák már a Jeanne által látott angyalok és szentek ruhájáról és hajviseletéről is érdeklődnek, az eretnekség bizonyításának célzatával, a középkori egyházzal ugyancsak sok mindent elárul. Retorikai összetettségét tekintve mindazonáltal kétségtelen, hogy az emlegetett politikai vitaműsor a regény egyik csúcspontja (Vö. 145–150.).

A történelem bizonytalanságára és „elmaszatólásának” lehetőségére hívja fel a figyelmet Holloway mikrotörténete is, akit az egyház arra kért fel, hogy XI. Lajos koponyájának segítségével készítse el a király arcmását. Mivel az eredmény nem nyerte el a klérus tetszését – akadt ugyanis egy kis esztétikai probléma, mégpedig, hogy az uralkodó nem volt épp szemrevaló férfi –, kicsit módosítottak a vonásain, hiszen a készülő arcmásnak pont az lett volna a funkciója, hogy a király dicső regnálásának eredményeivel fűszerezve újabb támogatókat, adakozó híveket vonzzon. Scott poétikája így gondolkodtat el a kérdésen: mi mindent „plasztikázhattak” még? A szerepek felcserélése (Lásd: 462., 488–

8 Lásd:
<http://www.misterdenn.com/eurarats-take.htm>

490., 500–504.), a tudatosan használt álca mindkét síkon való markáns térnyerése, az előre megírt vallomás kereszt-szimbólummal való ellátása – ami egy írástudatlan szignójaként éppúgy felfogható, mint a seregben használatos negligáló utasításként is (Vö. 482.) –, a választási médiakampány révén végrehajtott és végrehajtható hősepítés (Vö. 487.) tovább erősíti ezt, mint ahogy hasonló a hatása annak a szakasznak is, amikor barátai Jeanne d’Arc vallomását elemzik: egy állítás bírhat többlettartalommal. Az, hogy az igazság ez utóbbiban rejlik, még nem jelenti azt, hogy felületesen értelmezett állításunk hazugság lett volna.

A Szűz soha nem hazudott – folytatja mérgelődve De Belleville. – Azt mondta, hogy a mennyei atya parancsolta meg neki, hogy egyesítse Franciaországot, ami igaz is. Ha mások ebből arra következtettek, hogy Istenre gondol, ám legyen. (458–459.)

Noha nem határozza meg magát alternatív történelmi regényként, a *Tisztítóűz* több helyütt eljátszik a „*mi lett volna ha...?*” gondolatával – pl.: 282., 459–460. –, ami a könyv fő szálát jelentő titok múlttíró funkcióján túl is erősíti Scott munkájának e zsáner felé való elmozdulását.

Amikor Rustbeard még a történet elején a legenda elpusztításáról értekezik, majd innen folyamatosan halad a Scott által felvázolt igazság felé, a szöveg kereszt-önreflexiójával szembesülünk. Az emlegetett legenda egyrészt a mi világunk kanonizált történelme, annak lebontása pedig a regény maga. Tomas a középkorban és Inčs a napjainkban ugyanazt végzi világa valóságában, mint a befogadó a szöveget olvasva. Megismer egy olyan múltvariánst, ami a kanonizált történelem felől nézve egyszerre apokrif irat és titok is egyben. Scott az utószavában hivatkozik a krími forrongásokban eltűnt Szergej Gorbenkó kutatásainak eredményeire, aki Cléry-Saint-Andréban fedezett fel olyan csontokat, melyek egy gyerekkorától kezdve lovaglásra és páncélviselésre okított, középkorúként elhunyt nőhöz tartoztak. Scott regénye tehát, Brown munkáihoz viszonyítva stabilabb alapokon áll, hisz valljuk be, feltételezhetően nem sok nőt képeztek lovaggá azokban az időkben. A kutatás részletei a lábjegyzetben szereplő felületen olvashatók,⁸ illetve a regény szötte őket tovább. Scott mindezen felül komoly szakirodalmi bázist sorakoztat fel, s bevallása szerint az egyes ostromlott városoknak szóló üzenetek, illetve a máglyahalált megelőző kirakattárgyalás során elhangzott szavak esetében az eredeti történelmi forrásokat használta, nem feledkezve meg arról sem, hogy „a perújrafelvételen felszólaló szemtanúk állítása szerint a feljegyzett szavak bizonyos fontos vonatkozásokban nem egyeznek azzal, amit a Szűz mondott” (516.). A regény tehát, a beemelt levelek szintjén hű kíván lenni a lejegyzett történelemhez, ám ugyanezzel a lépéssel szinte bizonyítottan szembeszegül a valósággal. A cselekmény egészére nézve azonban, a Gorbenkó eredményeivel alátámasztott leglogikusabb variánst kívánja felépíte-

ni. Amint azt egy interjújában a szerző nyilatkozta: „Egyáltalán nem kitalált a történet. [...] Minden, amit olvastam róla, sokkal logikusabb volt a sebész teóriájában értelmezve. Az egyetlen lehetséges igazság az övé.”⁹

Hogy a kedves olvasó is így hiszi-e, rábízunk, a valóság mindazonáltal egy lehetett a megszámlálhatatlan variációból, ami korábbi tanulmányok, regények, filmek révén megelevenedett. Vagy esetleg – részben legalábbis – mindegyik volt. És ki tudja, talán – ugyancsak részben – egyik sem. Annak felismerése, hogy a múltunk tartja elénk az egyik leggömbébb tükröt, a posztmodern nagy eredménye. Észre kell vennünk, hogy nem azok vagyunk, amit a történelem előírt nekünk, hanem magyarázataink sűrűjében a múlt válik azzá, amivé tenni akarjuk. Manda Scott tudatosította ezt, és Jeanne d’Arc egy súlyos, hősi, lángoló történetét adta nekünk, talán tisztítóütként pár védhetetlen ideológia számára. Hisz „[h]a az ember elengedi a mítoszt, a szívszorító, erőteljes valósággal szembesül.”¹⁰ Mert egyáltalán nem biztos, hogy amit sokan hisznek és kanonizáltak, meg-egyezik a valósággal.

9 Lásd: KREZINGER Szonja, *Manda Scott – Mítoszból valóság*, Metropol, 2015. december 1. = <http://www.metro-pol.hu/kultura/cikk/1390024-manda-scott-mitoszbol-valóság>

10 *Uo.*

Európa Kulturális Fővárosa, hirdetőtáblák, Nagyszében, 2007

